

Саха Өрөспүүбүлүкэтин «Бүлүү улууһа (оройуона)»
Муниципальной оройуонун «Биһикчээн» уһуйаан
Оскуола иннинээҕи саастаах оҕону иитэр бүддьүөттэн үбүлэнэр муниципальной тэрилтэтэ

**Үөрэтии араас ньымаларын туһанан олонхо киэн
эйгэтигэр оҕолору сыһыарыы**

Иитээччилэргэ аналлаах
көмө босуобуйа

Суруйда: Осипова Алена Егоровна,
"Биһикчээн" уһуйаан иитээччитэ.

Бүлүү куорат, 2021 сыл

Иһинээбүтэ

Кирии тыл.....	3
Саҕалааһын сүрүн төрүөттэрэ.....	4
Араас ньымалары туһаныы.....	8
Олонхону мнемотехника көмөтүнэн билиһиннэри.....	8
Олонхону уруһуйунан угуйуу.....	9
Урамны (театр) оонһуутунан оҕо уйулҕатыгар дьайыы.....	10
Олонхо ис хоһоонунан остуол оонһууларын, пособиелары туһаныы.....	12
Ситиһиилэрбит.....	14
Иитээччигэ көмө литература.....	16
Сыһыары.....	17
Сыанабыл.....	23

Кириин тыл

Олонхо-саха дьонун киэн туттуута, өбүгэлэрбит үтүмэн үйэлэргэ чочуйбут уус-уран тылларын өрөгөйө, культуурабыт сайдыытын мунутуур чыпчаала. Иитээччилэр, төрөппүттэр сүрүн сорукупт: сана көлүөнэ дьонугар-биһиги инники эрэлбитигэр, кэлэр кэскилбитигэр-оҕолорбутугар бэйэлэрин түн былыргы эпостарын билиһиннэри, умсугутуу, үөрэтии буолар. Саха норуотун этнопедагогикатын сүрүн ньыматынан оҕону кыра сааһыттан илдьэ сылдьан үтүгүннэрэн, көрдөрөн, бэйэ үтүө холобурунан иитиини бэлиэтииллэр. Олонхону билиһиннэриигэ оҕо баҕарар, сөбүлүүр дьарыгын нөнүө бардаҕына, ону улахан киһи көрдөрөн, үтүгүннэрэн, салайан биэрдэбинэ оҕо билэр көрөр баҕата уһуктар, болҕомтото, фантазията, толкуйа, өйүгэр хатыыр дьоһура, сайдар, киһи быһыытынан үтүө хаачыстыбаларга иитиллэр. Биһиги «иитээччи-үөрэтээччи» оруолуттан akkaстанан, оҕо оҕо тэннээх доһор, үтүө сүбэһит быһыытынан бииргэ үлэлииргэ кыһанабыт. Манна иитээччи дьоһура, талаана улахан оруолу ылар. Оҕо улахан киһи сөбүлүүр, сатыыр дьарыгын үтүктэр, үлэлэхэр. Оҕо уонна улахан киһи бииргэ дьарыктаныыларыгар олонхону оҕо кэбэбэстик ылынарын, элбэби билэрин, көрөрүн ситиһэбит.

Ити курдук оҕолорго олонхону билиһиннэри улахан киһи быһаччы кыттыытынан, көмөтүнэн барар. Иитээччилэр уонна төрөппүттэр бэйэлэрин дьоһурдарын, сатабылларын туһанан, көрдөрөн, үтүгүннэрэн, бииргэ дьарыктаан, үтүө холобурдарынан оҕону олонхо кэрэ эйгэтигэр уһуйаллара ордук көдүүстээх.

Ол курдук, кыра саастаах оҕо олонхону билиһиннэрэргэ, оҕону олонхо оҕо сыһыарарга, араас ньымалары туһаныахха сөп эбит диэн өй-санаа киирэн үлэбин саҕалаатым. Мин үлэм сыалынан буолар:

- оҕолорго олонхо туһунан өйдөбүлү биэри, ис хобьонун билиһиннэри, араас ньымалары туһанан кэрэхсии үөрэтии;
- Оҕо тыла байар, сайдар эйгэтин тэрийии, туһаны, оҕо толкуйун эрчийии;
- өйгө тутар, айар дьоһурдарын сайыннары.
- олонхо геройдарын үтүө холобурдарынан сир-майгы өттүнэн иитиигэ көдүүстээхтик туһаны.

Осипова Алена Егоровна,
Оскуола иннинээҕи саастаах
оҕону иитэр бүддьүөттэн үбүлэнэр
“Биһикчээн” уһууаан
маннайгы категориялаах иитээччитэ

Сағалаанын сүрүн төрөттэрэ

Хас биірдии киһи айар үлэтин сағалыан иннинэ туохтан сағалыахха сөбүн толкуйдаан, анааран көрөр. Ол курдук, тус бэйэм кыра эрдэспиттэн төрөөбүт дойдубар Тааһаҕарга Григорьева Маргарита Егоровна, Алексеева Дария Егоровна салайааччылаах “Үрүмэччи” ансамбльга дьарыктаммыт буолан, онтон салгыы Иванова Светлана Тарасовна салайааччылаах Бүлүү куорат Баһылай Уоһукап Харатаайап аатынан олонхоһуттар, тойуксуттар коллективтарын чилиэнэ буоламмын, өбүгэм угэһин утумнаан илдэ сылдьыам диэн улэһии киирэн баран, бастатан туран тереппуттэргэ анкета ыһттым.

Анкета ыһытыылара:

1. Детсадка олонхо куруһуога ыһтыллара сөп дии саныыгыт дуо?
2. Олонхо оһону иһтиигэ суолталаах дии саныыгыт дуо?
3. Эһиги ханнык олонхолору билэбит?

Түмүгэ:

1) Төрөппүт 90%- куруһуок ыһтыллара сөп дии санаабыт, төрөппүт 10%- ыарахан, ыһтыллыбата буолуо дии диэн санааларын суруйбуттар.

2) Төрөппүт 85%- олонхону үөрэтиһини суолталааһынан аахпыт, 15% суолталаах эрэри тыла-өһө ыарахан, уопсайынан ыарыһатыахтара диэн санааларын эһиттэр.

3) Төрөппүт 76%- олонхо ааттарын ааттатаалар, төрөппүт 24%- биір да олонхону билбэттерин бэлиэтэтибит. Ону кытта биір төрөппүтү бэлиэти көрдүм, олус интэриэстээх эбит, элбэх да олонхону ааттатаалар. Онтон биір төрөппүт “Бэйэм биір да олонхону билбэппин, онон олонхону кыратыттан билэрэ сөптөөх этии” диэн этиннэ.

Онон, төрөппүт санаата уонна иһтэр-үөрэтэр дьон үлэбит биір сыллаах, хардарыта өйдөһөр буолан, олонхоһут дьарыга ситиһилээхтик үлэһиэ диэн биғэ эрэллээхтик үлэһитин сағалаатыбыт. Олонхону билиһиннэрэр үлэһитин

бастатан туран өбүгэлэрбит үгэстэрин ингэрэгэ сөптөөх эйгэни тэрийииттэн саҕалыбыт. Ол курдук, фольклорга аналлаах саха муннугун арыйбытым.

Олонхону оҕолорго кыра сааһыттан билиһиннэрдэххэ, олонхону интэриэһиргээн билэр-көрөр баҕалара улаатыа, өйгө тутар, айар дьобурдара сайдыа.

Сыллаабы былаан сурунан үлэм саҕаланна.

Ый	Орто бөлөх	Улахан бөлөх	Бэлэмнэнии бөлөх
Балаҕа н ыйа	Олонхо дойдугар айан.	Олонхо дойдугар айан.	Олонхо дойдугар айан.
Алтын ны	1. Олонхо үс дойдута. 2. «Олонхо ыллыктарын ан» Остуол оонньуутун билиһиннэри	1. Олоцхо сирэ-уота. 2. Олонхо хамсанылаах оонньуулар.	1. Олонхо геройдарын таҥастара-саптара. 2. Сонор оонньуу көмөтүнэн олонхону билиһиннэри.
Сэтин ны	1. «Дьулуруйар Ньургун Боотур» олонхону билиһиннэри 2. Дьулуруйар ньургун боотур мультигын көрдөрүү. 3. Олонхо күнүн	1. «Дьулуруйар Ньургун Боотур» олонхону билиһиннэри. 2. Дьулуруйар ньургун боотур мультигын көрдөрүү. 3. Олонхо күнүн бэлиэтээн	1. «Дьулуруйар Ньургун Боотур» олонхону билиһиннэри. 2. Дьулуруйар ньургун боотур мультигын көрдөрүү. 3. Олонхо күнүн бэлиэтээн

	бэлиэтээhin.		
Ахсын ньы	1.Олонхо геройдарын танастара- саптара. 2.Олонхо хамсаныыла ах оонньуулар а	1. Олонхо геройдарын танастара-саптара. 2.Олонхо хамсаныылаах оонньуулар.	1. Олонхо геройдарын ырыалара -тойуктара. 2.Олонхо хамсаныылаах оонньуулар.
Тохсун ньу	1.Олонхо геройдарын ырыалара- тойуктара. 2.Сахалыы остуол оонньуулар	1.Олонхо геройдарын ырыалара-тойуктара. 2.“Куула хара тыаны кутуругунан булкуйа оонньуур Кулан Кугас аттаах, кылааннаах- өргөстөөх Киис Бэргэн Бухатыыр” олонхону билиһиннэрии.	1.“Куула хара тыаны кутуругунан булкуйа оонньуур Кулан Кугас аттаах, кылааннаах- өргөстөөх Киис Бэргэн Бухатыыр” олонхону билиһиннэрии. 2.Сахалыы остуол оонньуулар.
Олунн бу	1.Модун Эр Соботох олонхону билиһиннэ рии.	1. Модун Эр Соготох олоцхону билиһиннэрии. 2.Олонхону толорорго үөрэтии.	1. Модун Эр Соготох олоцхону билиһиннэрии. 2.Олонхону толорорго үөрэтии.
Кулун тутар	1.Олонхо геройдарын уруһуйдаа һын 2.Олонхону толорорго холонон көрүү.	1. “Олонхо дойдута” уруһуйдааһын. 2.”Мин олонхо дойдутун оботобун” фестивалга кыттыы.	1. «Олонхо дойдута» уруһуйдааһын. 2.”Мин олонхо дойдутун оботобун” фестивалга кыттыы.

Муус устар	1. “Куула хара тыаны кутуругунан булкуйа оонньоур Кулан Кугас аттаах, кылааннаах-өргөстөөх Киис Бэргэн Бухатыыр” олонхону билиһиннэри ии. 2. Оһуокай үөрэтии.	1. Мнемотехника көмөтүнэн «Дьулуруйар Ньургун Боотур» олонхону кэпсииргэ үөрэтии. 2. Оһуокай үөрэтии.	1. Мнемотехника көмөтүнэн «Дьулуруйар Ньургун Боотур» олонхону кэпсииргэ үөрэтии. 2. Оһуокай үөрэтии.
Ыам ыйа	1. «Дьулуруйар Ньургун Боотур» олонхону быһа тардан оонньоон көрдөрүү.	1. «Дьулуруйар Ньургун Боотур» олонхону быһа тардан оонньоон көрдөрүү.	1. «Дьулуруйар Ньургун Боотур» олонхону быһа тардан оонньоон көрдөрүү.
Оһо көмүскэлин күнэ-Оһо ыһыаһа.			

Үөрэтии араас ньымаларын туһанан оһону олонхоһо сыһыарыахха сөп, болһомтону тардыахха сөп. Ол курдук, аһыйах туттан эрэр ньымаларбын көрдөрүүм.

Араас ньымалары туһаны

Олонхону мнемотехника көмөтүнэн билиһиннэри

Билиһиннэ кэмнэ саха оҕолоро ийэ тылларын сумэһинин, ис хоһоонун диринник билбэккэ улааталлар, норуот уус-уран айымньытыгар улахан суолтаны уурбаттар. Оҕо оскуолаҕа киириэн иннинээҕи сааһыгар улгумнук ылынар. Уус-ураннык истэр, көрөр, санарар, толкуйдуур, кэпсиир, сэхэргиир, толорор үөрүйэхтэри олонхо уус-уран ойуулуур-дьүһүннүүр тылын-өһүн туһанан, билиһиннэриэххэ, сайыннарыахха сеп.

Сыала: олонхо уус-уран тылын туттан оҕо ситимнээх санатын, кэпсиир дьобурун сайыннарыы.

Соруктара:

- оҕо истэр, өйгө онорон көрөр, толкуйдуур дьобурун эрчийии;
- бэйэтэ схеманы айан, кэпсиирин ситиһии.

Оҕо өйгө онорон көрүүтүн сатабылын тупсарарга, өйдөөн кэлээһин ньымаларын үөрэтиэхтээхпит, сайыннарыахтаахпыт.

Мнемотехника көмөтүнэн оҕону үөрэтии сыала: Өйгө хатыыр сатабыл бары көрүнгэрин (истэр, көрөр, хамсанар, тутар-хабар), оҕо болҕомтотун, өйүгэр онорон көрөр, толкуйдуур, айар дьобурун сайыннарыы.

Холобур:

Абааһы уола кыһы уоран
барда

Бухатыыр кыһы быһыны
айанга турунна

Охсуһуу кытаанаҕа буолла

Оҕо тылын, толкуйдуур уонна өйүгэр онорон таһаарар дьобурун сайыннарыыга болдьох бэлиэлэри туттуу улахан суолталаах. Оҕоҕо сахалыы остуоруйаны, уус-уран айымньыны билиһиннэрэргэ болдьох бэлиэлэри, ойуулары, хартыыналары, таблицалары туттар оус табыгастаах. Оҕо бэйэтэ бу ньымалары туттарга үөрэнэр, тылын-өһүн ситимнээн кэпсииригэр тирэх оностор. Сорох айымньыларга улахан бөлөх оҕолоро бэйэлэрэ айан, болдьох бэлиэ схематын онорон кэпсии үөрэнэллэр. Оҕо тылын саппааһа байар, сибээстээх кэпсээни онорор дьобура сайдар, судургу ойууну, оһуору онорон, илиитин тарбахтарын сурукка бэлэмниир.

Олонхону уруһуйунан угуйуу

Сыала: Уруһуй нөнүө оҕо иэйиитин уһугуннаран, уйулҕатын таарыйан, олонхону диринник ылыннары.

Соруктара:

- үөрэтиллэр матырыйаал өйдөнүмтүө буоларын хааччыйы;
- уруһуй искусствотын, кинигэ графикатын кытта билиһиннэри;
- араас уруһуйдуур үлэ көрүнгэрин, ньымаларын тутуннары;
- оҕону умсугутар, толкуйдатар, сайыннаран интэриэһинэй соруудахтары табыгастаахтык туһаны;
- оҕо санаатын, иэйиитин аһаҕастык этэр эйгэтин олохтоохун;
- араас өрүттээх соруудаҕы толорорго оҕо тус бэйэтин ньыматын, сатабылын буларын көбүлээһин.

Ис тутула:

Иитээччи дьарык кэмигэр быстах ойуулааһыннары иһитиннэрэн оҕолор хайдах өйдөөбүттэрин уруһуйдатан көрүүтэ оҕо дьобурун аһарга, сайыннараарга олус туһалаах. Хас биирдии оҕо ураты ис кыахтаах, уус-уран айымньыны ылыныыта, сыаналааһына эмиэ уратылардаах буолар. Уруһуйга оҕо айымньыны ылыныытын таһымыттан, уратытыттан таһааран, өнгүн дьүһүнүн талан ойуулуур.

Уруһуйдуур ньымалары билиһиннэрэр дьарык тутула сүрүннээн маннык барар:

- Тэрээһин чааһа. Соһуччу түгэни олохтоохун, көрдөрөр-иһитиннэрэр матырыйаалы туһаны.
- Бэсиздэ.
- Оҕо үлэтэ. Үлэ оноһуллуутун биирдиилээн быһаары. Тэнгэ онорсуу. Ооньуу ньматын туһаны. Быһаара-быһаара үлэ оноһуллуутун көрдөрүү.
- Үлэни сыаналааһын. Оҕо үлэтин билиһиннэриитэ, хайҕабыл, сыаналааһын.

Хас биирдии оҕо уруһуйугар истибит олонхотун тус-туһунан биэрэр. Ордук ону чугас дьоно биһирээтэхтэринэ, сэргээтэхтэринэ, ис иһиттэн астынан үөрэ-көтө уруһуйдуур. Уруһуйун нөнүө чугас дьонун кытта үөрүүтүн, хомойуутун атастаһар, ис санаатын көрдөрөр. Ис туругун бэйэтэ билбэтинэн өң, быһыы көмөтүнэн арыһар. Олонхо тиэмэтэ киэн, тыла-өһө сиздэрэй, ол иһин оҕо олонхону истэн-билэн араастаан өйүгэр ойуулаан көрөн, айан ойуулуурттан астынар, дуоһуйар.

Урамны (театр) оонньуутунан оҕо уйулҕатыгар дьайыы

Урамны оонньуута оҕо уйулҕатыгар ураты дьайыылаах. Урамны (театр) араас көрүнгүн: күлүк, остуол, фланелеграф урамнытын онорон оҕо оонньотулар. Итини таһынан персонажтар көстүүмнэрэ, тэрил эгэлгэтэ оҕо бэриллэн кини бэйэтэ олонхону көнүл оонньуур. Ол оонньуу оҕо сурэҕэр-быарыгар киирэр, өйүгэр-санаатыгар хатанар. Оонньуу сылдьан оҕолор бэйэ-бэйэлэрин үөрэтэллэр, ситэрсэн биэрэллэр. Иннэ гынан оҕо бэйэтэ да өйдөөбөккө олонхо ис хоһоонун, тутулун билбит буолар. Олонхо олукарарынан, оҕолуун кэпсэтэр, киниэхэ ырыттарар, оҕо тойоннотон түмүк онорторор көдүүстээх.

Үлэ хайысхалара:

1. Оҕо сайдар эйгэтин тэрийии.
  - Олонхо геройдарын оноруу.
  - Төрөппүтү кытта ситимнээх үлэ.
2. Олонхону оҕо тиэрдии
  - оҕо истэр дьоҕурун сайыннарыы;
  - куукулалары көрдөрүү, оруолга киирэн оонньооһун;
  - оҕо бэйэм тылбынан өйдүүлэрин курдук быһааран биэри;
  - куукуланын оҕо бэйэтин көрүүтүнэн уруһуйдуур, хамсанар, оонньууга киллэрэр баҕатын арыыы, онно сөптөөх усулуобуйаны олохсутуу.

Ол курдук, кыра бөлөх иитээччилэрэ төрөппүттэри кытта ыкса үлэлэһэн “Дьулуруйар Ньургун Боотур” олонхо геройдарын онордулар. Олонхо геройдарын ырыаларын-тойуктарын ыллаан иһитиннэрэн, тутталларын - хапталларын көрдөрөр олус табыгастаах.

Ону таһынан, оруоллары үллэстэн, көстүүмнэри тиктэн, үнкүүлэри үөрэтэн, ырыа-тойук үөрэтэн олонхо туруоран кэккэ ситиһиилэрдэммит.

Урамны(театр) көмөтүнэн билиһиннэри көдьүүһэ:

- оҕо олонхо ис хоһоонун, уран тылын чэпчэкирик өйдүүр, ылынар;
- олонхо тылын өйдөөн оҕо тылын саппааһа байар, кэрэтик сангарарга үөрэнэр;
- олонхо геройдарын үчүгэй өрүттэрин холобур оностор, куһаҕан өрүттэрин ырытан көрөр, өйдүүр;
- оҕо толкуйдуур дьобура, тылын саппааһа байар;
- оҕо онорон көрүүтэ (фантазията), толкуйдуур дьобура сайдар.

Олонхо ис хоһоонунан остуол оонньууларын, пособиелары туһаны

Остуол сайыннарар, дидактической оонньууларыгар оҕо бэйэтэ тутан-хабан, көрөн-истэн оонньоотоҕуна толкуйдуур дьобура сайдар, түргэнник өйдүүр, кэпсэтэ, быһаара үөрэнэр.

Оскуолаҕа кириэн иннинээҕи саастаах оҕоҕо олонхо матырыйаалынан бэйэ оноруу остуол оонньуулар, пособиелара:

“Кырыллыбыт хартыыналар (пазл)”.

Олонхону билиһиннэрэргэ, үөрэтэргэ олонхо сюжетынан оноһуллубут хартыыналары хомуйуу-тангы. Танар кэмигэр хартыынас ис хоһоонун оҕону кытта кэпсэтэрбит туһалыыр өрүттэрдээх буолуон сөп: олонхо ис хоһоонун өйдүүр, тыла сайдар, болҕомтолоох буолар, өнү быһыыны-таһааны араара үөрэнэр. Маны таһынан, бытархай элеменнэри тутан тарбахтарын былчыннара сайдар буолан, оҕо уопсай сайдытыгар туһалаах. Бу оонньууну биирдиилээн, хамаанданан да оонньоохха сөп.

“Луллия төгүрүктэрэ” (Круги Луллия) диэн Французскай монах Раймонд Луллий сүрдээх үчүгэй киһи өйүн сайыннарар көрүнү айбыт.

Ол курдук, бу ньыма оҕо толкуйдуур дьобурун, сангарар санатын сайыннарарга олус табыгастаах.

Мин бу көрүнү үс арааһын оностон, үлэбэр тутуннум.

Бу Луллия көрүнү ханнык дойдуга, ханнык герой олорорун үөрэтэргэ көмөлөһүө

Бу Луллия көрүнгө дойдулар, геройдар ааттарын билэргэ, тарбах үлэтин сайыннараарга көмөлөһүө

(Суон кытаанах маска, куустээх килиэй көмөтүнэн икки диискэ хаба сыһыарыллар, ол диискэ үрдүгэр хартыыналарбытын сыһыарабыт, оҕо тарбахтарынан эргитэн ханнык герой, ханнык дойдуга олорорун сөп түбэһиннэрэн туруоруохтаах).

Бу Луллия олонхо геройдарын туттар тэриллэрин үөрэтэргэ көмөлөһүө Манньк Луллияны онорорго аан бастаан уруһуйдарын талан, хас да чааска арааран уурталыбыт, улахан төгүрүкпэр олонхом геройдарын уруһуйдара, кыра иһинээҕи төгүрүкпэр туттар тэриллэрэ. Уруһуйдарын уурталаан, бэлэм буолбутун кэннэ, төгүрүктэrim ортотун тэһэбин. Онтон хамсыыр гына эргийэригэр, сөптөөх эппиэти таларыгар ыйар стрелка онордум (чараас папка хабын кырыйан, көстөрүн биллэрин курдук кыһыл өнү талан). Ортотугар эргийэрин курдук сөптөөх кнопка булан, тэспит сирбитинэн барытын холбоотубут, үлэбит бэлэм буолла.

Холобура,

<i>Олонхо героя</i>	<i>Туттар тэрилэ, сеп-сэбиргэл</i>
Туйаарыма Куо	тараах
Ньургун Боотур	батыһа
Айыы Умсуур Удабан	дүнүр
Уот Уһутаакы (Абааһы уола)	охсуһарга анаммыт тэрилэ
Абааһы кыһа	Хобордоох)
Бухатыыр ата	Ыһыыр

Сүтнүүлэрбит:

- Диплом II степени в театральном фестиваль-конкурсе «Кун бытархайа» имени А.Ильиной, посвященного Республиканскому Ысыаху Олонхо в г. Вилуйске и 25-летию ГБУ РС (Я) «Театр юного Зрителя» среди дошкольных театральных коллективов Вилуйского улуса (района)- 2017 г.;
- Лауреат I степени улусного фестиваля театральных коллективов дошкольных образовательных учреждений, приуроченного к мероприятиям республиканского Ысыаха Олонхо- 2017 г.;
- Спец-приз Петрову Дамиру от Валентины Якимец, на театральном фестиваль-конкурсе «Кун бытархайа» имени А.Ильиной, посвященного Республиканскому Ысыаху Олонхо в г/Вилуйске и 25-летию ГБУ РС(Я) «Театр юного Зрителя» среди дошкольных театральных коллективов Вилуйского улуса(района) 2017 г.;
- Победитель в номинации «Лучшая режиссерская работа» улусного фестиваля театральных коллективов дошкольных образовательных учреждений, приуроченного к мероприятиям республиканского Ысыаха Олонхо- 2017 г.;
- Участие в фестивале театральных коллективов «Синяя птица», с постановкой “Дьулуруйар Ньургун Боотур”- 2018 г.;
- Выступления воспитанников Петрова Дамира и Сидоровой Кати на торжественном открытии мероприятия, посвященного 125-летию первого профессионального композитора Марка Николаевича Жиркова- 2018 г.;
- Выступление с отрывком из олонхо «Дьулуруйар Ньургун Боотур» Петрова Дамира на Днях Вилуйска в городе Якутске на сцене ДК Кулаковского- 2018 г.;
- Лауреат I степени в улусном фестивале «Мин олонхо дойдутун оботобун», ансамбль “Үрүмэччи”, “Куула хара тыаны кутуругунан булкуйа оонньуур кугас хара агтаах Киис Бэргэн бухатыыр”олонхо- 2018 г.;
- Лауреат I степени улуустаабы «Мин олонхо дойдутун оботобун» фестивальга - Петров Дамир “Дьулуруйар Ньургун Боотур” олонхоттон быһа тардыы - 2018 сыл.
- Лауреат III степени в улусном фестивале «Мин олонхо дойдутун оботобун», Нератов Емельян рисунок «Олонхо дойдута»- 2019 г.
- XXIII төгүлүн ытытыллар «Олонхо дойдутун оботобун» фестиваль кыйыылааһар Шепеткина Виленаҕа «Кырачаан толорооччу» анал аат- 2021 сыл.
- Шепеткина Вилена- «Таммахчаан- 2021» улуустаабы аһаҕас оскуолаҕа киириэн иннинээҕи оҕолорго аналлаах дистанционнай күрэх кыйыылааһар- Муус устар ый, 2021 сыл.
- Осипова Аделина- «КҮН АЙЫЫ ОҕОТО» өрөспүүбүлүкэтээҕи оскуола иннинээҕи саастаах оҕолор төрүт култуура толорор ньымаларыгар кэтэхтэн күрэх «Чабырҕах» көрүнгэр I үрдэл, Сунтаар улууһа, 2021 сыл.

Иитээччигэ көмө литература

1. Ефимова Д.Г, В.В.Аммосова-Олонхо оџо уруһуйугар: иитээччигэ, төрөппүккэ аналлаах пособие. – Дьокуускай: Компания «Дани Алмас», 2007.- 40 с.- («Олонхо педагогиката» серия).
2. Ефимова Д.Г, Ю С.С – Олонхо педагогикатын оџо садыгар олохтооһун: (оџо тэритэтигэр көмө пособие). – Дьокуускай: Бичик, 2013. – 120 с. – (Олонхо педагогиката).
3. Захарова А.Е, Чехордуна, Филиппова Н.И уо.д.а. – Олонхо: көлүөнэ утума. – Дьокуускай: Кытыл, 2015. – 264 с.

Конспект непосредственно образовательной деятельности с элементами Сингапурской системы в подготовительной группе «Ознакомление с эпосом Олонхо»

Цель:

1. Воспитывающая: Воспитывать у детей чувства любви к Родине; чувства гордости ее традициями и культурой; Прививать детям интерес и уважение к культуре народа саха.
2. Образовательная: Познакомить детей с устройством трех миров в якутском народном эпосе, с понятием олонхо.
3. Развивающая: развитие интереса к шедевру мировой культуры – олонхо; умения внимательно слушать отрывки из олонхо;

Ход занятия:

Дети в якутских национальных костюмах под звуки хомуса заходят и садятся на олбох в музыкальном зале.

Воспитатель: Ребята, давайте встанем в круг, сегодня замечательный день солнце светит ярко, чтобы мы всегда улыбались, давайте передадим, друг другу лучи солнца, вот мы и зарядились энергией солнца.

Хай файв

Меня зовут Алена Егоровна, я рада видеть вас, сегодня мы будем вместе путешествовать. Дети, если я поднимаю руку, вы должны сосредоточиться на меня. Что такое олонхо? Кто знает? Олонхо – это древний героический эпос о богатырях, об их подвигах. (На экране идет показ по теме занятия в виде слайдов).

Я вам расскажу о великом олонхо Платона Алексеевича Ойунского «Нюргун Ботур Стремительный». И надеюсь, что перед вами откроется волшебный мир олонхо.

В старину наши предки считали что существовало три мира- Верхний, Средний и Нижний. В верхнем мире жили Юрюнг ар тойон и его жена Адьына Сиэр Хотун. А также Айы умсур удаган и шаманы. (Слайд 2)

А в срединном мире на Сайдалыкы Эбэ, жили поживали отец-господин-прародитель народа айы Саха Сарын Тойон, мать-госпожа-прародительница-Сабыйа Бай Хотун. И имели они единственного сына Кюн Дьырибинэ «Солнцезарный», имеющий богатырского, сивой масти коня Кёнэ Кёгёччёр. Вместе с ним росла его сестра-светоликая, лучезарная, с девятисаженной косой, Туйарыма Куо- девушка красоты невиданной, доброты неслыханной.(Слайд 3)

С непримиримо-негостеприимно сумрачными метельными небесами, мутными, как недоваренная уха, с бушующими темными вихрями в бедственной топи подземной тьмы был сотворен Нижний мир. В этом мире жили имеющий посреди лица вместо глаза кусок мяса тварь одноглазая, с пастью бездонной, подобной пещере, с одной ноздрей на длинном носу,

редкозубый Уот Усутаки. Сестра его-хвост из дымокура, рваная пола из лохмотьев, хищные когти-Кысскийдан Куо.(Слайд 4)

Воспитатель: Дальше хотите знать, кто еще в олонхо есть, и что там происходит?

Релли робин

Воспитатель: Хотите, тогда нам нужно будет выполнить задание на закрепления, задание вот такое, работаем в паре, делимся, я вам раздаю круги луллия, так называется наше пособие, внимательно смотрим, открываем конверты, у нас в конверте есть диски. На этих дисках в одном диске миры олонхо, сколько миров в олонхо есть я сказала? Три, отлично. Не забываем хвалить себя если правильно ответили, говорим отлично!

А в другом диске у нас персонажи олонхо, вот смотрите, как работает наше пособие, вы крутите и находите какой персонаж, в каком мире живет.

А дальше вот что случилось...

Слайд 5 Низвергающий огонь из поганой пасти богатырь абасы Уот Усутаки схватил луноликую, с девятисаженной косой Туйарыму Куо, опоясавшись ею же, бросил её поперек коня, и мгновение ока скрылся в Нижнем мире.

Слайд 6 На спасение луноликой Туйарымы Куо бросился её любимый брат Кюн Дьирибинэ. Но он попал в ловко раставленные сети сына абасы. Козни колдовские оказались сильнее.

Слайд 7 На помощь луноликой Туйарыме Куо спешит прославленный юноша-богатырь Юрюнг уолан на мотыльково-белом коне.

Слайд 8 Не удалось богатырю Юрюнг Уолану вызволить Туйарыму куо. Гибнет он в подземном мире. Распалась кость его тонкая, не выдержав чар колдовских.

Слайд 9 На защиту племени Айы уранхай саха и срединного мира из верхнего мира Юрюнг ар тойон спускает тонко-станного пятисаженного в талии, шестисаженного в плечах богатыря-исполина Нюргун Ботура Стремительного. Теперь он должен вызволить луноликую Туйарыму куо из беды.

Клок баддис (песочные часы) установка приходит сюрпризный момент богатырь

Богатырь: Здравствуйте! Я богатырь, принес вам подсказку.

Воспитатель: Дальше что будет, как вы думаете? А откуда мы узнаем, экран у нас белый, я забыла. Что-то слышно, послушайте, к нам пришел богатырь, а это что ты нам принес? Задание, в котором есть подсказка. Что произойдет дальше? Вы соберете, и мы узнаем. Я вам даю ровно одну минуту. Вы справитесь? Отлично. Время пошло.

Что получилось? Какая группа первая закончила, молодцы! У нас получилась картина Противостояние богатырей. Вы справились за одну минуту, молодцы, дайте пять друг другу.

Слайд 10 Защитник племени Айы Нюргун Боотур Стремительный и предводитель рода абасы Уот Усутаки встретились в смертельном

поединке. Тридцать дней и тридцать ночей бились они на равных в диком драке, жестоком раздоре.

Слайд 11 От битвы смертельной устали они, не в силах продолжать дальше. И мы немножко отдохнем.

Микс фриз групп

Физминутка: Танец узор, дети встают в полукруг, один ребенок встает в центр, показывает движение, остальные повторяют, таким образом все дети показывают движения по очереди.

Слайд 12 Когда стало совсем в невоготу, Нюргун ботур призвал на помощь старшую сестру айы умсур удаганку, а Уот усутаки младшую сестрицу Кыс Кыскыйдан.

Слайд 13 Айы Умсур Удаганка ударяя в бубен, протянула Нюргун Ботуру волшебную плетку, нараспев выговаривая колдовские слова.

Взяв ее, Нюргун Ботур нанес сокрушительные удары сыну абасы Уот усутаки. Окропил живой водой Юрюнг уолана, оживил. Луноликую Туйаарыму Куо вызволил из тьмы подземной. И они вернулись в свой срединный мир. Радость трех родов Саха была великая. Указано, предписано было на том пиру славно расплодиться потомству уранхай саха племени. И они отметили эту победу праздником Ысыах.

Вам понравилось ребята, олонхо? О чем рассказывается в олонхо?

Релли робин

А сейчас ребята, подойдите к столу, я вам раздам вот такие схемы картинки, называется она мнемотехника. Вы должны мне рассказать, Это для вас схемы-подсказки, вы следуя по схеме, расскажете мне олонхо «Нюргун боотур стремительный».

Работаем в паре, дополняйте друг друга.

Заключительный этап.

Давайте встанем в круг, какие вы молодцы! Кому что больше всего понравилось?

– Как отмечается окончательная победа богатыря айыы? (всенародным праздником ысыах).

Что мы делаем на празднике ысыах? Ответы детей.

На празднике Ысыах исполняют запевалы Осуохай, давайте и мы возьмемся за руки, вы за мной повторяете, хорошо.

Мне было приятно с вами работать, я всем вам ставлю лайки, Отлично! Вот у нас гости куклы героев олонхо, вы сейчас возьмете куклы и пойдете в группу, расскажите и остальным детям об олонхо, хорошо? До новых встреч!

Сценарий «Дьулуруйар Ньургун Боотур» (олонхоттон быһа тарды)

Оруоллары толордулар:

Олонхоһут - Петров Дамир

Ньургун Боотур – Босиков Коля

Туйаарыма Куо- Сидорова Катя

Аан Алахчын Хотун – Хертек Илана

Кэпсээччи- Петров Дамир

Сорук-Боллур – Абрамов Ньургун

Уот Уһутаакы- Дедюкин Витя

Оһуокайдыт- Иванова Нарыйаана

Кыталык кыргыттар - Иванова Нарыйаана, Борисова Милена, Быканова Лиза, Протопопова Сандаара, Дьяконова Карина, Баланова Нарыйа, Новгородова Аилина.

Боотурдар - Степанов Ньургун, Кондаков Женя, Егоров Сережа, Иванов Дамир

Кэрэчээн кыргыттар - Федорова Ксюша, Быканова Лиза, Борисова Милена.

Олонхоһут (көмүлүөк иннигэр талах, олбохтоох олоппоско олоонноон олорон эрэ ааһар):

Былыргы дылым

Быстар мындаатын

Быдан анараа өттүгэр,

Урукку охсуһуулаах дылым

Уларыяр улаһа өттүгэр,

Атааннаах мөнүөннээх

Аан Ийэ дойду диэн

Ананан айыллан

Ойон тахсар күннээх

Охтон баранар мастаах

Уолан баранар уулаах

Орто туруу дойду диэн

Оһоһуллубута эбитэ үһү.

(Сахалыы ас-үөл тардыллыбыт, олбохторго дьон сэргэ олорор)

Уолагтар тустан оонһуулар, кыргыттар сэхэргэһэллэр.

Бастакы көстүү

Туйаарыма Куо кыргыттары кытта сэхэргэһэ күлэ-үөрэ, оонһоһо сылдыбаллар.

Туйаарыма Куо туохтан эрэ уолуйар, сэрэбэдьийэр.

Туйаарыма Куо:

Дьэ-буо!!! Дьэ-буо!!

Туохтан сурэбим ыалдыарый?

Туохтан санаам түһэрий?

Тоһо мин ытыам кэлэрий?

Харабым уута суурэрий?

Өр өтөр буолбат Уот Уһутаакы орто дойдуга көтөн түһэр. Кыргыттар куттанан часкыйа-часкыйа сүүрэкэлэстилэр, куотан тахсан бардылар.

Уот Уһутаакы Туйаарыма Куону тутан ильдэ барар

Кыргыттар: Иэдээн буолла!!! Туйаарыма Куону Уот Уһутаакы уоран барда!!!(диэт, куотан тахсан бараллар)

Иккис көстүү:

Боотурдар үнкүүлэрэ

Сорук Боллур ыллыы-ыллыы атынан сүүрдэн киирэр.

Сорук Боллур ырыата:

Оһуллааттан !Оһуллааттан!

Дьулуруйар Ньургун Боотур

Дорообо, дорообо!

Алдьархай ааннаата

Туналҕаннаах ньуурдаах Туйаарыма Куону

Уот Уһутаакы обургу

Уоран барда

Чэй эрэ, тургэнник бара охсуон үһү!

Курдукчай! Курдукчай! – (диэт тахсан барар)

Ньургун боотур ону истэн, субу курдук ырыалаах буолбут:

Көр бу! Көр бу!

Итиччэ үлүгэр

Сүдү өлүүнү

Истэн баран,

Уот уһутаакы

Аймаан алдьатан барбытын

Ситиһэр иннигэр

Өлөрбун даҕаны

Утуйарга холоум!

Аан Алахчын Хотун Аал Луук Мас кэнниттэн туойбутунан тахсар, Ньургун

Боотурга өлбөт мэнэ уутун иһэрдэр.

«Дьээ-буо!Дьээ!!!

Бу өлбөт мэнэ уута,

Эн аналын буоллун!

Өрөгөйүн өрүүтүн үрдээн,

Үрүн күн эрэ диэки дьулустан!

Көмүһөм!» диэн ыллыыр

Ньургун Боотур сөһүргэстээн олорон эрэ иһэр, күүс-уох ылбыттыы туттан туран

Туйаарыма Куону быһыыны барар.

Үһүс көстүү

Аллараа дойду (Уот-күөс сыанаҕа ууруллар, харана буолар)

Уот Уһутаакы Туйаарыма Куону оһох кэннигэр, тимир ханаат быанан кэлгийэн кэбиһэр.

Туйаарыма куо: Ыһый-ыһыйбыан! Аай-айбыан!

Ытаабатах бэйэм,

Ытты сонгуу олордоһум!

Уот уһутаакы обургу,

Сырайгын көрдөрөрүн

Баҕалаах буолан,

Кубулунаан киирэннин,

Куттуу турафын дуо?
Уот Ухутаакы:
Аар –татай! Алаатыгар!
Күндү күөрэгэйиэм! Баҕафын толорон,
Илэ бэйэбинэн
Иннигэр көстүөм! диэт дьиннээх сирэйин көрдөрөр.
Ол кэмнэ Ньургун Боотур киирэн кэлэр.
Ньургун Боотур: Хара түөкун илэ бэйэбин көрдөрөр күннээх эбиккин!
Ньургун Боотур Уот Ухутаакыга саба түһэр, охсуһуу саҕаланар. Өр өтөр
охсуһан баран Ньургун Боотур Уот Ухутаакыны уһун батаһынан анһар.
Уот Ухутаакы: «Абытайбыан. Халахайбыан!
Ньургун Боотур Уот Ухутаакыны батаһынан батары анһан өрө ууммутугар,
Туйаарыма Куо тохтотор:
Тойон убай
Тохтоо, болҕой,
Иккиһин эрэ оҕустаргын,
Аллараа дойдун абааһыга,
Иккиһин тиллэн иннэ биллибэт алдьархайы
Арыйбытынан туруоҕа,- диир.
Онуоха Ньургун Боотур: Кырдык оннук эбит! - диэн баран, батаһын түһэрэр.
Уот ухутаакы: Оо!сорум эбит! Улугэрим эбит! – дии дии сылла-сылла тахсан
барар.

Түмүк

Олонхоһут оллоонноон олон эрэ:
Дьэ ити кэннэ
Дирин дэлэгэй
Түһүлгэни түһэрбиттэр,
Уолбат уйгу
Улуу тунах
Ыһыағы тэрийбиттэр.
(Оһуоһайга тураллар).
Оһуоһайдыр оһуоһай!
Эһиэкэйдиир эһиэкэй!
Омоһой баайбыт саҕаттан,
Олохтоммут оһуоһайы
Оройуттан тутаммыт,
Оһо-оһо эрдэххэ,
Оонһоомохтоон хаалыаһыц!
Эдэр –сэнэх эрдэххэ,
Этэн тыһынан биэриэһин!
Оһуоһайдыр оһуоһай!
Эһиэкэйдиир эһиэкэй!

РЕЦЕНЗИЯ

А.Е.Осипова суруйбут «Үөрэтий араас ньымаларын туһанан олонхо киэн эйгэтигэр оҕолору сыһыарыы» диэн методическай босуобуйатыгар

Суруллубут босуобуйа олус тоҕоостоох. Ол курдук билинни кэмнэ саха духовнай культуратыгар оҕону кыра сааһыттан сыһыарыы сыала-соруга чопчуланан турар кэмигэр иитээччилэргэ уонна атын да педагогтарга оҕону үөрэтиигэ-иитиигэ сөптөөх методическай хабааннаах литература бэрт кэмчи.

Алена Егоровна тус бэйэтин таптыыр-сөбүлүүр дьарыгар иитэр оҕолорун сыһыаран тус бэйэтин айымнылаах сыһыаньтан тахсыбыт идеяларын, уонна балай эмэ кэм оҕолору кытта ыкса үлэлии сылдьар специалист буолан бэрт кэрэхсэбиллээх билинни кэм ирдэбилэигэр сөп түбэхэр араас хабааннаах инновационнай ньымалары туттар эбит. Үөрэммит кэмнэриттэн Алена Егоровна профессиональнай эрудициятын мэлдьи ханатар, байытар бэрт үтүө айылгылаах педагог буолар.

Кинигэ сүрүн чааһыгар автор тоҕо уонна туохтан сиэттэрэн бу үлэҕэ ылсыбытын дьэнкэтик быһаарар. Уонна дьэ билинни инновационнай ньымалары хайдах туттубутун, ханан тоҕо киллэрбитин чуолкайдык уонна өйдөнүмтүөтүк суруйбут.

Ол курдук бастатан туран мнемотехника технологиятын, театр эйгэтин хайдах ситимнээн киллэрбит уоппутун суруйар. Итини таһынан оҕо саамай таптыыр дьарыгын – уруһуйу, остуол ооньууларын уонна атын араас босуобуйалары хайдах аттаран киллэрэрин үллэстибит.

Бу кинигэ өссө биир кэрэхсэбиллээх өрүтэ – оҕолорго анаан олонхо сценарийын суруйар уоппутун үллэстибит. Мин санаабар бу үлэ көрүнүн олонхону сатаан толорор эрэ киһи талан, сүүмэрдээн, кылгатын оноруон сөп. Итини автор бэркэ кыайа-хото туттут. Уонна бу сценарий үгүс иитээччигэ олус наадалаах буолуоҕун сэрэйиэххэ эрэ сөп.

Маны таһынан Алена Егоровна инновационнай педагогика ситиһиилэрин сатаан үлэтигэр туһанарын эмиэ бу сценарийтан көрүөххэ сөп: ол курдук сингапурскай үөрэтий систематын туттубут уоппутун атын эдэр да, саастаах да иитээччилэр кэрэхсээн туттуох этилэр.

Автор бэйэтин үлэтин ситиһиилэрин суруйбута кэрэхсэниэн эрэ сөп. Киһи үлэтэ кэмигэр сыаналанара саамай сөптөөх. Уонна кинигэ кэлин өттүгэр автор оҕону уһуяанна олонхоҕо сыһыарарга билинни кэмнэ ханнык методическай көмө кинигэлэр баалларын ыйбыта эмиэ олус тоҕоостоох диэн сыаналыбын.

Бу кинигэ бэчээттэнэн тахсара буоллар сана саҕалааччы иитээччилэргэ олус наадалаах тэттик көмө кинигэ буолуох этэ. Эбии сүбэ быһыытынан эттэххэ, сахалыы алфавитынан суруллубут тизкистэри өссө хос-хос бэрэбиэркэлээн тупсаран биэриэххэ сөп.

Борисова Зоя Николаевна,
*Бүлүүтээҕи Н.Г.Чернышевскай аатынан
профессиональнай-педагогическай колледж
педагогикаҕа уонна психологияҕа кафедратын
үрдүк категориялаах уһуяаччыта,
педагогическай наука кандидата*

. Алтынны 14 күнэ 2021с.

